

“AFRİKA’DA SAVAŞ”: TÜRK BASINININ İTALYA’NIN 1940 MISIR İŞGALİNE BAKIŞI

“WAR IN AFRICA”: THE DEPICTION OF ITALY’S INVASION OF EGYPT (1940) IN THE TURKISH PRESS

Bahar GÜRSEL*

Makale Bilgisi

Başvuru: 09.12.2019

Kabul: 14.01.2020

Article Info

Received: December 09, 2019

Accepted: January 14, 2020

Özet

1911-1912’de gerçekleşen Türk-İtalyan Savaşı’nı takip eden yirmi sene boyunca İtalya ile Türkiye Cumhuriyeti arasında daha olumlu ve nispeten yapıcı bir ilişki yaşandı. Benito Mussolini’nin dış politikası zaman zaman iki ülke arasında bazı meseleler yaratmış olsa da, Türk-İtalyan ilişkileri tarihi açısından İkinci Dünya Savaşı kritik bir aşama olarak kendini gösterdi. Eylül 1940’ta, Mareşal Rodolfo Graziani’nin emrindeki İtalyan Onuncu Ordusu, iktisadi, siyasi ve stratejik açıdan hayati bir öneme haiz olan Süveyş Kanalı’nı koruyan İngiliz kuvvetleriyle yüzleşmek için Libya’dan Mısır’a geçti. Bu gelişmenin ardından da Türkiye, İkinci Dünya Savaşı’nın son aylarına kadar sürecek olan resmi tarafsızlığını sürdürmeye devam etti. Türk basını ise Kuzey Afrika’da İngiliz ve İtalyan birlikleri arasında meydana gelen çatışmalar hakkında açık bir şekilde Müttefik Devletler yanlısı haberler yaptı.

Farklı siyasi eğilimlere sahip iki önemli Türk gazetesi göz önüne alınarak, İtalya’nın Mısır’ı işgalinin ve bunun sonucunda Kuzey Afrika’daki askeri çatışmanın Türk toplumuna nasıl yansıtıldığı ve açıklandığını ortaya koymak amacıyla, bu makale Eylül 1940 ile Şubat 1941 arasındaki dönemde yayımlanmış olan köşe yazıları, haberler ve karikatürler üzerine odaklanmaktadır. Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı’ndaki tutumunu açıklamasının yanı sıra, İtalya’nın Orta Doğu ve Akdeniz’deki uzun vadeli sömürge amaçlarına da değinmektedir. Süveyş Kanalı’nın yirminci yüzyılın ilk yarısında ekonomik, siyasi ve stratejik önemini de tartışarak Türkiye’nin İtalya’nın bölgedeki imkansız varlığı ve hegemonyası konusundaki tutumunu da göstermektedir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Tarih Bölümü, bgursel@metu.edu.tr

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Türkiye, İtalya, İngiltere, Süveyş Kanalı.

Abstract

During the two decades following the Italo-Turkish War of 1911-12, there was a more positive and relatively constructive relationship between Italy and the Republic of Turkey. Benito Mussolini's foreign policy occasionally generated some issues between the two countries, yet World War II years turned out to be a very critical phase in the history of Turco-Italian relations. In September 1940, the Italian Tenth Army under the command of Marshal Rodolfo Graziani crossed from Libya into Egypt to confront the British forces which were protecting the economically, politically and strategically vital Suez Canal. Subsequently Turkey continued to maintain its official neutrality that was going to last until the final months of the Second World War. However, the Turkish press adopted a more overt pro-Allied stance about the conflict between British and Italian troops in North Africa.

By taking two major Turkish newspapers with different political leanings into consideration, and for the purpose of revealing how Italy's invasion of Egypt and the consequent military conflict in North Africa were reflected and explicated to the Turkish society, this paper concentrates on the pertinent editorials, news and caricatures which were published during the period between September 1940 and February 1941. Aside from elucidating Turkey's stance in World War II, it pinpoints the Turkish perception of Italy's long-term colonial aims and ambitions in the Mediterranean and the Middle East. This essay also discusses and analyzes the economic, political and strategic importance of the Suez Canal in the first half of the twentieth century, and displays Turkey's attitude about Italy's impossible presence and hegemony in the region.

Keywords: World War II, Turkey, Italy, Britain, Suez Canal.

Giriş

1861 yılında gerçekleşen siyasi birleşmesinin ardından İtalya, Afrika'da ve Akdeniz'de sömürgeci ve yayılımcı bir politika izlemeye başladı ve bu yaklaşımının kaçınılmaz bir sonucu olarak Libya'da Osmanlı İmparatorluğu'nun ordusuyla yüzleşti. 1911-1912 yıllarında gerçekleşen Türk-İtalyan Savaşı'nın neticesinde ise bölgenin kontrolünü ele geçirdi. Yine de, özellikle Türk Kurtuluş Savaşı'nın tamamlanmasından ve Cumhuriyet'in kurulmasından sonra, Türk-İtalyan ilişkilerinde nispeten dostane bir dönem başladı. 1919 ve 1922 yılları arasında düşman devletler arasında yer almasına rağmen "pratikte 'dost'" olan İtalya, Lozan Barış Antlaşması'nı

(1923) onaylayan ilk Avrupa ülkesi oldu.¹ Dönemin Fransız diplomatlarının da tanımladığı gibi iki ülke arasındaki ilişkiler kapsamında bazen aynı anda kendisini göstermiş olan bu dostluk ve düşmanlık,² 1924-1934 yıllarını kapsayan dönemde İtalya ve Türkiye arasında göreceli olumlu ve yapıcı bir ilişkinin gelişmesine çok mühim bir engel teşkil etmedi. 30 Mayıs 1928 tarihinde iki ülke, 1932 senesinde beş yıl daha uzatılacak olan Tarafsızlık, Uzlaşma ve Adil Çözüm Antlaşması'nı imzaladı. Ancak, Benito Mussolini'nin İtalya'nın genişlemesinin “tarihi hedeflerini” 19 Mart 1934’de yaptığı bir konuşmayla, Türkiye’nin topraklarını da işaret eden bir şekilde “Güneyi ve Doğusuyla, Asya ve Afrika” olarak tanımlaması,³ iki ülke arasında ortaya çıkacak ciddi sorunların başlangıcını işaret etti. Art arda meydana gelen olumsuz gelişmeler neticesinde, İkinci Dünya Savaşı yılları Türk-İtalyan ilişkileri tarihinde önemli ve kritik bir dönem olarak tarihte yerini aldı.

11 Haziran 1940'ta, Mussolini'nin İngiltere ve Fransa'ya savaş ilanından sadece bir gün sonra, Türkiye'nin 1939 yılında imzalamış olduğu Üçlü İttifak Anlaşması'nı da hesaba katarak, bahsi geçen iki ülkenin elçileri Türkiye'nin “İtalya ile ilişkilerini kesmesini, genel seferberlik ilan etmesini, deniz ve hava üstlerini kullanıma açmasını ve İtalya'ya savaş ilan etmesini”⁴ talep eden bir mesajı Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı'na ilettiler. Bu talep, iki gün içinde yinelenildi fakat Fransa'nın Almanya'yla bir ateşkes anlaşması imzalaması neticesinde Müttefik Devletler'in Türkiye'nin savaşa dahil olmasıyla ilgili ısrarı bir müddet ertelenmiş oldu. Dört ay sonra, Mareşal Rodolfo Graziani'nin komutasındaki İtalya'nın Onuncu Ordusu, iktisadi, siyasi ve stratejik açıdan hayati bir öneme sahip olan Süveyş Kanalı'nı koruyan İngiliz birlikleriyle karşı karşıya gelmek için Libya'dan Mısır'a geçti. Batı'daki Cebelitarık Boğazı ile birlikte Doğu'daki Süveyş Kanalı, Akdeniz'de kontrolü ele geçirmek açısından çok büyük bir öneme sahipti ve bu nedenle İtalya'nın *spazio vitale* olarak tanımladığı yaşam alanını elde edip koruması açısından da hayati bir hedefti.⁵ İtalya'nın Mısır'ı işgal etmesinin

¹ Mevlüt Çelebi, “Başvekil İsmet Paşa'nın İtalya Seyahati”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 22, Sayı 2, İzmir 2007, s. 21.

² Dilek Barlas, “Friends or Foes? Diplomatic Relations between Italy and Turkey, 1923-1936”, *Journal of Middle East Studies*, Cilt 36, Sayı 2, Londra 2004, s. 231.

³ Davide Rodogno, *Fascism's European Empire: Italian Occupation during the Second World War*, Cambridge University Press, Cambridge & New York 2006, s. 47.

⁴ N. Selcen Korkmazcan, “İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Basınına Yönelik İç ve Dış Müdahaleler”, *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sayı 17, Konya 2017, s. 252.

⁵ “*Spazio vitale* kavramı [...], bölgedeki güç dengesini değiştirmek ve İtalya'nın stratejik üstünlüğünü kurmak amacıyla, daha geniş Akdeniz ve Kızıl Deniz bölgelerindeki hayati kontrol noktalarına yayılmayı emrediyordu.” Aristotle A. Kallis, *Territory and*

ardından Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın son aylarına kadar resmi tarafsızlığını sürdürmeye devam etti. Hükümetin bu yıllarda üzerinde bazı sansür tedbirleri uyguladığı ulusal basın da Mısır'da İngiliz ve İtalyan birlikleri arasında vuku bulan çatışmalar hakkında Müttefik Devletler'in bakış açısına yakın ve bu ülkelere taraf olan haberler yayımladı.

İtalya'nın Mısır'ı işgal etmesinin sonucunda kaçınılmaz olarak ortaya çıkan Kuzey Afrika'daki savaşın Türk toplumuna nasıl yansıtıldığını ve açıklandığını belirlemek amacıyla bu makale, Eylül 1940 ile Şubat 1941 tarihleri arasındaki dönemde farklı siyasi eğilimlere sahip iki gazetede yayımlanmış konuyla ilgili köşe yazıları, haberler ve karikatürleri ele almaktadır. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndaki tutumuna değinmesinin yanı sıra, devlet yöneticileri ve Türk kamuoyunun İtalya'nın Akdeniz ve Orta Doğu'da uzun vadede kurmak istediği etki ve kontrol alanıyla ilgili algısını da vurgulamaktadır. Bu şekilde, Süveyş Kanalı'nın yirminci yüzyılın ilk yarısındaki iktisadi, siyasi ve stratejik önemini tartışarak Türkiye'nin İtalya'nın bölgedeki olası varlığı ve hegemonyasına dair tutumunu da ortaya koymaktadır.

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Dönemde Türk-İtalyan İlişkileri

1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması, Akdeniz'in “kapalı bir denizden bir geçiş yoluna”⁶ dönüştürülmesi anlamına geliyordu ve bu yeni gelişme, jeostratejik ve siyasi açılardan kalıcı bir değişim yarattı. Süveyş Kanalı'nın etkin bir su yolu haline gelmesini takiben bölgenin kontrolü ve savunmasına Avrupa sömürge güçleri çok fazla önem vermeye başladı. Siyasi birliğini on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru inşa etmeyi başarabilmiş olan İtalya ise, sömürgeci bir imparatorluk kurma hayaliyle Balkanlar'a, Avrasya'ya ve Kuzey Afrika'ya dikkatini yoğunlaştırdı ve uzun vadeli genişleme planlarına bu bölgelerle birlikte Süveyş Kanalı'nı da dahil etti. 1932 yılında Benito Mussolini “[İtalyan] ulusunun [o zamanki] ve gelecekteki siyasi ve ticari hayatı için” Cebelitarık ve Süveyş Kanalı'nın kontrolünü eline geçirme tutkusunu hayata geçirmeye karar verdi.⁷ Mussolini'nin bakış açısına göre “İtalya, Cebelitarık ve Süveyş Kanalı'ndaki [çıkışlarda] İngilizler ve Fransızlar'ın hakimiyet kurduğu Akdeniz'de 'hapsolmuştu’” ve “İtalyan

Expansionism in Italy and Germany, 1922-1945, Routledge, New York & Londra 2000, s. 51.

⁶ Valeska Huber, “Connecting Colonial Seas: The ‘International Colonisation’ of Port Said and the Suez Canal During and After the First World War”, *European Review of History*, sayı19(1), Londra 2012, s. 141.

⁷ Andrea, Perrone. “Mare Nostrum e <Geopolitica>: Il Mito Imperiale dei Geografi Italiani.” *Diacrie: Studi di Storia Contemporanea*, Cilt 25, Sayı 1, Bolonya 2016, s. 8.

politikasının ‘misyonu’ ‘hapishanenin demir parmaklıklarını kırmak’ ve Akdeniz’deki bu iki çıkışın kontrolünü ele geçirmek olmalıydı.”⁸

Türkiye ile İtalya arasındaki ilişkiler, Mussolini’nin zaman zaman gösterdiği Türk karşıtı tavırlarına rağmen, 1922 - 1934 arasındaki dönemde nispeten olumlu olduğuna ve geliştiğine dair bir izlenim verdi.⁹ Bununla birlikte, Mussolini’nin İtalyan sömürgeci genişlemesi ile ilgili planları, Antik Roma’nın yüzyıllar öncesinde üzerinde egemenlik kurmuş olduğu bölgelerden biri olan Türkiye sınırları içinde kalan alanı da kapsıyordu. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye toprakları İtalyanlar’ın deyimiyle “Romalılık’ın mukaddes bir mirasıydı” ve hakimiyeti yeniden ellerine geçirdikler zaman “atalarının yanına yeniden dönmüş olacaktı.”¹⁰ Faşist rejimin “milliyetçi ve yayılcı dış politikası”, “Arnavutluk, İyon Adaları, Oniki Ada ve Rodos’ta ve de nihayetinde özellikle kömür yatakları bakımından zengin bir coğrafi alan olan Anadolu ile bağlantı köprüsü oluşturacak” kademeli bir genişlemeye dayanıyordu.¹¹ Benito Mussolini’nin oluşturduğu dış politika liderliğinin ilk yıllarında gözle görülür derecede saldırgan olmamasına rağmen, İtalya’nın Ege Denizi’ndeki bazı genişlemeci ve yayılcı hedefleri bahsi geçen dönemde belirgin bir hal almaya başladı. 1922 senesi Kasım ayında başlayan Lozan Konvansiyonu, Mussolini’nin katıldığı ilk uluslararası organizasyondur ve toplantılar sırasında hem kendi halkı hem de İngiliz basını tarafından siyasi ve diplomatik tarzı nedeniyle övgüyle karşılandı.¹² “Yeni Adam” Mussolini, Lozan’da olumlu bir uluslararası görünürlük kazanmasının yanı sıra, kongre sürecinde alınacak kararlarda da Türkiye yanlısı olduğu izlenimini verdi. Bu desteğin en önemli nedeni ise hiç şüphesiz, İtalya’nın Yunanistan’a devredilme riskini taşıyan “Oniki Ada üzerindeki haklarını koruma” isteği ile ilgiliydi.¹³ Sonuç olarak, Lozan’da adaların kontrolü İtalya’ya bırakıldı ve Oniki Ada İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar İtalyanlar’da kaldı. İtalya’nın bakış açısına göre bu durum, Ege ve Akdeniz’i kontrol edebilmek için elde edilmiş oldukça önemli bir avantajdı.

⁸ Robert Mallett, *Mussolini and the Origins of the Second World War, 1933-1940*, Palgrave Macmillan, New York 2003, s. 5.

⁹ 1922 gibi erken bir dönemde bile Mussolini’nin sarfettiği bazı sözler Türkiye’de “şuursuzluk” olarak tanımlanmıştı. Ramazan Erhan Güllü, “Benito Mussolini’nin İtalya’da İktidara Gelişiminin Türk Kamuoyuna Yansıması”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22, Ankara 2015, 321.

¹⁰ Mevlüt Çelebi, “Atatürk Dönemi ve Sonrasında Türkiye-İtalya İlişkilerini Etkileyen Faktörler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XXXI, Sayı 91, Ankara 2015, s. 96.

¹¹ Perrone, “Mare Nostrum”, s. 3.

¹² Maria Antonia di Casola, “Italy and the Treaty of Lausanne of 1923”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, sayı 23, Ankara 1993, s. 67.

¹³ Agm., s. 65.

İtalya'nın Kurtuluş Savaşı sırasında işgal etmiş olduğu Antalya ve Kuşadası çevresinde 1924 yılı Haziran ayında keşifte bulunduğu tespit edilmesi sonucunda vuku bulan kısa gerginliğin dışında, iki ülke arasında bahsi geçen dönem boyunca başka çok önemli bir diplomatik ve askeri kriz vuku bulmadı.¹⁴ Mussolini ve Türkiye'nin Roma Büyükelçisi Suad Bey, 1928 yılının Mayıs ayında bir saldırmazlık anlaşması olan Tarafsızlık, Uzlaşma ve Adil Çözüm Antlaşması'nı imzaladı. Bu anlaşma, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü'nün 25 Mayıs 1932 tarihinde Roma'ya yaptığı ziyaret neticesinde beş yıl daha uzatıldı.¹⁵ Bu üst düzey yakınlığa rağmen, iki ülke arasındaki ilişkiler Mussolini'nin Akdeniz, Afrika ve Asya'yı İtalya'nın genişleme alanları olarak tanımladığı 19 Mart 1934 tarihinde yaptığı konuşmasından sonra sorunlu bir aşamaya girdi. Faşist İtalya 3 Ekim 1935'te Etiyopya'yı işgal ettiğinde ise sömürgeci ve genişlemeci hedefleri konusunda ne kadar kararlı olduğunu bir kez daha ortaya koydu. Mussolini'nin sürekli ve hızla artan saldırganlığına ek olarak İtalya'nın Nisan 1939'da Arnavutluk'u işgal etmesi, Türkiye'yi 19 Ekim 1939 tarihinde Üçlü İttifak Antlaşması imzaladığı Fransa ve İngiltere'ye daha da yakınlaştırdı. Bu anlaşma, bir karşılıklı yardım ve işbirliği anlaşmasıydı ve “tarafsız Türkiye'nin, Montrö Sözleşmesi'nin şartları gereği, diğer gemilerle birlikte Müttefik gemilerine de Karadeniz'e erişim izin vermeye devam edeceği” ibaresini içeren bir protokoldü.¹⁶ Mussolini'nin öngörülemeyen ve aşırı cüretkar dış politikası ve Balkanlar, Ege ve Akdeniz'de geniş bir İtalyan yaşam alanının (*spazio vitale*) oluşması riskinin bir sonucu olarak Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nda İttifak Devletleri'ni destekleyen ama savaşa fiilen dahil olmayan bir güç olarak kalmaya karar verdi.

Akşam ve Cumhuriyet: İtalya'nın Mısır İstilasası ile İlgili Köşe Yazıları

İkinci Dünya Savaşı süresince Türkiye savaşa iştirak etmeme kararından dönmeme konusunda çok kararlı olduğunu gösterdi ve bu kapsamda farklı alanlarda çeşitli toplumsal, siyasi ve iktisadi önlemler aldı.

¹⁴ Bu kriz esnasında da İtalyanlar Türk basınına “İtalya karşıtı kampanya” yürütmekle itham etti. Çelebi, “Atatürk Dönemi ve Sonrasında Türkiye-İtalya”, s. 105.

¹⁵ Mevlüt Çelebi, “Başvekil İsmet Paşa'nın İtalya Seyahati”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, cilt 22, sayı 2, İzmir 2007, s. 21-52 ve Çelebi, “Atatürk Dönemi ve Sonrasında Türkiye-İtalya”, s. 108-110. Ayrıca, İtalyan arşivlerinde ziyaretle ilgili bir kısa film de bulunmaktadır. ¹⁵ “25-29 Maggio 1932 La Visita del Ministro Turco İsmet”, patrimonio.archivioluca.com/luce-web/detail/IL5000033311/2/25-29-maggio-1932-visita-del-ministro-turco-ismet.html, erişim tarihi: 30 Mart 2019.

¹⁶ “Turks Sign Mutual Pact with Allies,” *New York Herald Tribune*, Avrupa Baskısı, 20 Ekim 1939.

Bir dizi yeni yasa ve yönetmelikler yoluyla gazeteler üzerinde uygulanan sıkı devlet kontrolü de bunlardan birisiydi. Türkiye’de savaş yılları sırasında yayımlanan gazeteler genellikle İngiltere yanlısı haberler yapıp ülkenin savaş dışı kalma durumuna zarar vermeyecek yorumlarda bulundular. Makalenin bu bölümü, dönemin en yüksek tirajlı gazeteleri arasında yer alan ve farklı siyasi eğilimlere sahip *Akşam* ve *Cumhuriyet*’te yayımlanmış köşe yazılarına değinmektedir.

Basında çıkan haberleri kontrol etme yetkisini Türkiye hükümetine veren ilk yasa, 1931 senesinde yürürlüğe giren Matbuat Kanunu’ydu ve bu yasaya 27 Haziran 1938’de getirilen bazı ek maddelerle bahsi geçen kontrol daha kuvvetli hale gelmişti. İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesinin ardından, 24 Nisan 1940’ta yasaya eklenen iki yeni maddeyle hükümete ülke güvenliğine ters düşen yazıların yasaklanması ve son olarak da 25 Nisan 1940’ta yürürlüğe giren Örfi İdare Kanunu ile “belirli süre veya tamamen gazeteleri ve matbaalarını kapatma ve basına sansür koyma yetkisi verilmiştir.”¹⁷ İtalya’nın Mısır işgali ile ilgili Türk basınında çıkan haberler de bu sıkı kontrol döneminde yapıldı ve Türkiye’nin güvenliği ve savaştaki açık ve kesin tutumuna ters düşebilecek yazılara hiçbir şekilde müsamaha gösterilmedi.

İtalya’nın Mısır’ı işgaliyle ilgili haberler, “Afrika’da Savaş” başlığı altında 1940 yılının Eylül ayı ile 1941 Şubat’ı arasında kalan dönemde Türk gazetelerinde düzenli olarak bildirilen savaş haberleri arasında yer aldı. Ancak konuyla ilgili en kapsamlı haberler ve yoğun görüşler okuyuculara, Eylül 1940’ta İtalya’nın Mısır’a girdiği ve Ocak ve Şubat 1941’de İngiliz kuvvetlerinin İtalyan ordusunu ülke sınırları dışına ve daha sonra da Libya’nın doğu bölgesine püskürttüğü dönemlerde aktarıldı. İtalya Mısır topraklarına girer girmez tüm gazeteler sırasıyla Sollum ve Sidi Barrani’nin işgalini yoğun bir şekilde protesto etti, sık sık Akdeniz’deki İngiliz donanmasının üstünlüğüne değindi ve İngiltere’nin Sirenayka’daki (Libya’nın doğusu) İtalyan kuvvetlerine karşı 1941 yılının başlarında gerçekleştirdiği saldırılara dair çok sayıda yorum yaptı (Görsel 1). Libya, “Süveyş Kanalı’nın fethi için bir başlangıç noktası” olarak kabul edilmekteydi¹⁸ ve bu nedenle, Türk gazetecilerin bakış açısına göre,

¹⁷ Ahmet Çelik, “İkinci Dünya Savaşı’nda Hükümet-Basın İlişkileri ve Gazeteci Mebuslar”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 28, sayı 2, Elazığ 2018, s. 318. Bu makalede değinilen yasalarla ilgili bilginin tümü bahsi bu yayında ve N. Selcen Korkmazcan ‘ın “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Basınına Yönelik İç ve Dış Müdahaleler” adlı makalesinde yer almaktadır.

¹⁸ Peter C. Smith ve Edwin R. Walker, *War in the Aegean: The Campaign for the Eastern Mediterranean in World War II*, Stackpole Books, Mechanicsburg 2008, s. 16.

İtalya'nın Mısır'daki askeri hareketinin nihai amacı Libya'dan sonra kanalın kontrolünü ele geçirmek ve Doğu Akdeniz'de İtalyan hakimiyeti kurmaktı. Bu durum, neticede Türkiye'nin milli güvenliğini tehlikeye sokabilirdi. Bu doğrultuda gazeteler, Balkanlar ve Ege Denizi'ndeki İtalyan askeri varlığının bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan tehditlerin yanı sıra, Kuzey Afrika'dan gelebilecek bu yeni tehlikeyi de sıklıkla vurguladı. Ayrıca, kendi topraklarında Almanlar'a karşı vermekte oldukları zorlu mücadeleye rağmen İngilizler'in Mısır ve Libya'da elde etmeyi başardığı üstünlüğe değinmeyi de ihmal etmedi.

Görsel 1. *Akşam*, 21 Eylül 1940, s. 1

Bu makalenin üzerinde durduğu ilk yayın, modern Türkiye tarihinin en eski gazetelerinden biri olan *Akşam*'dır. *Akşam*, ilk kez 20 Eylül 1918'de Birinci Dünya Savaşı'nın son günlerinde yayın hayatına katıldı, cumhuriyetin kuruluşu hakkında çok sayıda önemli ve tarihi olaya tanık oldu ve bunlar hakkında çok sayıda haberler yayımladı. İki dünya savaşı arasındaki dönemde *Akşam* en yüksek tirajlı gazetelerden biri oldu. Ancak, basın üzerindeki sıkı hükümet kontrolünün bir sonucu olarak, 1931 yılının Ekim ayında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kapalı oturumlardan birisi hakkında haber yapması sonucunda 10 gün, 1939 yılının Mayıs ayında ise hükümetin genel politikasına zarar verebilecek haberler yaptığı gerekçesiyle bir ay kapatıldı.¹⁹ Aynı senenin sonlarında Türkiye'nin asıl kaygısı, İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve artan küresel gerginlik oldu. Savaşın ilk

¹⁹ Nurhan Kavaklı, *Bir Gazetenin Tarihi: Akşam*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s. 103, 104.

yıllarında *Akşam*, ülkeyi savunmak için acil bir ihtiyaç olmadıkça tarafsız kalma fikrini destekledi.²⁰

Necmettin Sadık Sadak (1890-1953) gazetesinin ilk sahiplerinden birisi ve başyazarıydı. Gazeteci olmasının yanı sıra Fransa’da eğitim görmüş ve Durkheim sosyolojisini savunan bir sosyologtu. Sadak, Türkiye’ye döndükten sonra İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Başkanı olarak görev yaptı. 1928 senesinde Sivas milletvekili oldu. Daha sonraki yıllarda ise bir dönem Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı oldu (1947-1950). 21 Eylül 1953 tarihindeki vefatından kısa bir süre sonra *The Times*’ın da belirttiği gibi, Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulmuş olan rejime gönülden destek veren bir gazeteci idi ve Türkiye ile Batı ülkeleri arasında yakın ilişkilerin geliştirilmesine çok önemli katkılarda bulunmuştu.²¹ Aynı zamanda Sadak, pozitivism, sosyalizm, ekonomik ve siyasi liberalizm, demokrasi ve milliyetçilik gibi karmaşık bir birleşimi olan bir dünya görüşüne de sahipti.²² İkinci Dünya Savaşı sırasında ise Sadak, Türkiye hükümetinin tarafsız kalma kararını destekledi.²³

19 Eylül 1940’da, İtalya’nın Sidi Barrani’yi işgalinden yalnızca üç gün sonra, Sadak İtalya’nın Mısır’ı işgal etmesi hakkında sert ve eleştirel gözlemler yapmaya başladı. Mussolini’nin ülkesinin İkinci Dünya Savaşı’na girişi sırasında Mısır’a saldırmama sözünü verdiğini hatırlattıktan sonra, İtalya’nın “Mısır’a başlayan tecavüzün[ün]”²⁴ Alman hava saldırılarına karşı mücadele eden İngiltere’nin içinde olduğu zor bir döneme rastladığını fakat “Akdeniz’de hakimiyetin tamamen İngiltere’nin elinde” olduğunu belirtti.²⁵ Bu şekilde Sadak, Almanya’nın Londra üzerindeki şiddetli ve durmak bilmeyen hava saldırılarına ek olarak bir İspanyol bakanın ve Alman Dışişleri Bakanının Roma’ya yaptığı ziyaretleri de hatırlatarak,²⁶ Mısır’daki İngiliz kuvvetlerine karşı başlatılan İtalyan saldırılarının İngiltere’nin Akdeniz’deki hakimiyetine karşı oluşturulan ciddi bir askeri örgütlenme olduğunu ifade etti.²⁷ Bir haftadan kısa bir süre sonra, 22 Eylül 1940 gibi erken bir tarihte Sadak, Britanya’nın Akdeniz’deki hakimiyetini arttırarak

²⁰ *Age.*, s. 108.

²¹ Mustafa Özyürek, “Sosyolog ve Gazeteci Yönüyle Necmettin Sadık Sadak”, *Atatürk Dergisi*, cilt 4, sayı 2, Erzurum 2015, s. 93.

²² Ayşegül Şentürk, “Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve Necmettin Sadak”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt XII, sayı 25, İzmir 2012, s. 158.

²³ Kavaklı, *Bir Gazetesinin Tarihi*, s. 109.

²⁴ Necmettin Sadak, “İngiltere için En Çetin İmtihan Devri Başladı”, *Akşam*, s. 2.

²⁵ *Agm.*, s. 5.

²⁶ Alman Dışişleri Bakanı Joachim von Ribbentrop 19 Eylül 1940’ta, İspanyol İçişleri Bakanı Ramón Serrano Suñer de Ekim ayının ilk günlerinde Roma’yı ziyaret etmiştir.

²⁷ Sadak, “İngiltere için En Çetin İmtihan”, s. 2.

koruduğunu ve bir ihtimal İngilizler için ciddi bir tehdit oluşturabileceği düşünülmüş olan İtalyan kuvvetlerinin Akdeniz'de artık çok dikkatli hareket ettiğini belirtti.²⁸ “Akdeniz’in şarkından garbına, cenubundan şimaline mekik dokuy[up] Mısır’a asker taşıyıp dur[an]” İngiliz gemilerinin “İtalyanların ‘Bizim denizimiz’ dedikleri bu deryanın tek sahibi” olduğunu da belirtti.²⁹

İtalya’nın her geçen gün daha da zorlaşmakta olan durumunu, Sadak 1941 senesinin ilk günlerinde “Balkanlarda Yunanistanı işgal, Afrikada Mısır fethetmeye giderken Arnavutlukla Bingaziye kaybetmek tehlikesi ile karşılaşmak, İtalyayı temelinden sarsmıştır”³⁰ cümlesiyle dile getirdi. Bu yazısından bir gün sonra ise Mısır ve Libya sınırında bulunan ve “Libyanın kapısı demek olan” Bardia kalesini İtalya’nın kaybettiği haberini verdi. Sadak’ın görüşüne göre, kendisine karşı yapılan herhangi bir saldırı olmamasına rağmen Mısır’ı istila ederek dünyaya meydan okumuş olan İtalya’nın savaşa girmesinin tek sebebi “Akdenizden İngiltereyi kovarak büyük Roma imparatorluğu kurmaktı”, ancak “Faşist zimamdarları, İtalyan milletini, maddi ve manevi bakımdan asla muktedir olmadığı müthiş bir maceraya atmışlar, hayal uğruna felakete sürüklemişlerdi.”³¹ 1941 yılının Ocak ayı sona ermeden yazdığı yazılarda ise Sadak, İtalya’nın Kuzey Afrika’daki ağır yenilgisini çok daha açık bir şekilde dile getirmeye devam etti. “Şimdi İtalya Akdenizde yok oluyor. Ardı sıra gelen hezimetler İtalyayı ya içinden yıkacak, yahud çaresiz bırakarak ayrı sulha mecbur edecektir.”³² diyen yazar, 29 Ocak 1941 tarihli yazısında ise İtalya’nın Afrika’daki nihai yenilgisini şu cümlelerle ifade etti: “Geçen yaz İngilterenin Akdeniz hakimiyeti bir mesele idi, Mısır tehlikeye girmişti. Üç ayda Akdeniz meselesi halledildi, Mısır kurtuldu, İtalya yere serildi. Yaz gelinceye kadar İngiltere, İtalyayı Afrikadan çıkararak düşmanlardan birini ortadan kaldırmak istiyor.”³³

Cumhuriyet döneminin en eski gazetelerinden bir diğeri ise hiç şüphesiz *Cumhuriyet*’tir. Gazete, ilk olarak 7 Mayıs 1924’te yayın hayatına başladı ve

²⁸ Necmettin Sadak, “Hakikatler ve İhtimaller”, *Akşam*, 22 Eylül 1940, s. 1.

²⁹ Agm.

³⁰ Necmettin Sadak, “Almanya İtalyaya Ciddi Yardımda Bulunabilir mi?”, *Akşam*, 6 Ocak 1941, s. 1.

³¹ Necmettin Sadak, “İtalya için Fena Günler Başlıyor”, *Akşam*, 7 Ocak 1941, s. 1.

³² Necmettin Sadak, “Romanyadaki Hazırlıkların Sebebi ve Gayesi Her Doğru Mantığa Göre Ne Olabilir?”, *Akşam*, 18 Ocak 1941, s. 1.

³³ Necmettin Sadak, “Kış Mevsiminin Mihver Hesabına Hazin Bilançosu”, *Akşam*, 29 Ocak 1941, s. 1.

Atatürk’ün 1938’teki vefatına dek hükümetin resmi olmayan basın organı³⁴ olarak işlev gördü. Özellikle 1940’tan sonra İnönü hükümetinin bazı politikalarını eleştirmeye başladı ve sonuç olarak İkinci Dünya Savaşı sırasında hükümetle *Cumhuriyet* yönetimi arasında bir dizi sorunlar yaşandı. Bu sorunların bir kısmı, gazetenin sahibi Yunus Nadi’nin (1879-1945) oğlu olan Nadir Nadi Abalıoğlu’nun (1908-1991), 25 Temmuz 1940 tarihinde Ankara’da Türk ve Alman yetkililerin imzaladığı bir ticari anlaşmayı takiben kaleme aldığı 26 Temmuz 1940 tarihli ve “Yeni Muhadenin Sebep ve Neticeleri” başlıklı makalesi nedeniyle ortaya çıktı. Nadir Nadi yazısında bahsi geçen anlaşmayı önemli ve olumlu bir gelişme olarak tanımlayıp onayladığını ifade edince, ülkedeki karşı fikirde olan Hüseyin Cahit Yalçın (1875-1957) ve Sabiha Sertel (1895-1968) gibi gazeteciler derhal bu yaklaşımı farklı gazetelerdeki köşe yazılarıyla eleştirmeye başladı.³⁵ Tüm bu tartışmalar neticesinde, 1934 senesinin Ekim ayında da hükümetin genel politikalarına zarar verebilecek haberlerde bulunduğu düşünüldüğü için on gün yayın yasağı getirilmiş olan *Cumhuriyet*, 1940 yılında üç ay boyunca kapatıldı.³⁶ 11 Ağustos ve 8 Kasım tarihleri arasında kalan doksan gün süresince, gazetenin başta gelen yazarlarının büyük bir çoğunluğu istifa etti.³⁷ Bu dönemde Nadir Nadi’ye yakın ilgi gösteren tek meslektaşı Necmettin Sadak oldu ve hatta Nadir Nadi’nin *Akşam* için istediği zaman yazı yazabileceğini bile söyledi.³⁸

Cumhuriyet İkinci Dünya Savaşı ile ilgili bazı konulara tamamen farklı bir bakış açısıyla yaklaşmış olsa da gazetenin yazarları, Mısır’ın İtalyan işgali konusunda diğer gazete yazarlarıyla aynı fikir ve düşünceleri paylaştı. Doksan günlük yayın yasağı nedeniyle İtalyan birliklerinin Eylül 1940’ta Mısır topraklarına girdiği günlerde görüşlerini açıklama şansları olmadı, ancak aynı yılın başlarında *Cumhuriyet* yazarları İtalya’nın Kuzey Afrika’daki varlığına ilişkin bazı öngörülere bulundu. Örneğin, “Sivil Amiral” olarak adlandırılan ve denizcilikle ilgili eserleri bulunan gazeteci ve politikacı Abidin Daver (1886-1954) yaptığı analizde, İngilizler Cebelitarık ve Süveyş gibi İtalya’nın bölgedeki hareket özgürlüğünü tehdit eden yerlerin kontrolünü ellerinde tutuyor olmasına rağmen, *Giornale d’Italia* gazetesinin verdiği habere göre, Mussolini İtalya için hayati öneme sahip olan Akdeniz’de bir hakimiyet kurmayı hedeflemiyordu. Daver, Almanya’nın İtalya’yı savaşa girmeye ikna etmesi durumunda ise askeri mücadelenin

³⁴ Ayşe Elif Emre Kaya, “Cumhuriyet Gazetesi’nin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi”, *İletişim Fakültesi Dergisi*, sayı 39, İstanbul 2010, s. 77.

³⁵ Agm., s. 78 ve Emine Uşaklıgil, *Benim Cumhuriyet’im*, Everest, İstanbul 2011, s. 116.

³⁶ Emre Kaya, “Cumhuriyet”, s. 78.

³⁷ Uşaklıgil, *Benim Cumhuriyet’im*, s. 118.

³⁸ Kavaklı, *Bir Gazetenin Tarihi*, s. 109.

Asya ve Afrika'ya yayılabileceği konusunda ise bir uyarıda bulundu.³⁹ Mayıs 1940'ta *Cumhuriyet*'in dış siyaset yazarı Muharrem Feyzi Togay (1877-1947), Mısır ve Süveyş Kanalı'nda İngiltere'nin ek önlemler aldığını⁴⁰ ve İtalya'nın Etiyopya'yı işgal etmesinin ardından Mısır'ın toprak ve siyasi bütünlüğünü korumak konusunda son derece temkinli olduğunu belirterek⁴¹ bölgedeki gergin atmosfer konusunda uyardı. Köşe yazılarının birinde Togay, "İtalyan siyasetinin şimdiye kadar his veya tahmin edilen istikameti Balkanlara ve civarına aid olmayıp Cebelüttank, Tunus, Süveyş ve Somali gibi çok uzaklara teveccüh et[tiğini]"⁴² de açık bir şekilde belirtti.

Yasaktan sonra Kasım 1940'da yeniden yayımlanmaya başlayan *Cumhuriyet*'te İtalya'nın Mısır'daki ilk yenilgisinden sonra Süveyş Kanalı hakkında yapılan kısa ama çarpıcı yorumlardan biri "Su ve Kum" başlıklı yazı oldu. Kendi adı yerine "N." kısaltmasını kullanan yazar, Mısır'daki İtalyan kuvvetlerinin o andaki durumunu, Almanya'nın İngiltere'ye yaptığı başarısız saldırıları ve İtalya'nın Mısır işgalini ele aldığı kısa bir hikaye anlatarak çok etkileyici bir şekilde özetledi. Savaş sırasında İngiltere'nin kalbine ulaşmak isteyen Mihver devletleri sonunda iki doğal güç karşısında duralamıştı. "Manş denizini dolduran su imparatorluğunun kalbini, İskenderiyeden garba doğru uzanan kum çölü de şahdamarını (yani Süveyşi) anî taarruzlardan koruyordu."⁴³ Yazar, Almanlar'ın İtalyanlar'a "su işini" kendilerine bırakmalarını söyleyip kumu aşarak düşmanın şahdamarını makaslamaya çalış[malarını]" telkin ettiğini belirtti. Neticede, "cansızlığın ve hareketsizliğin sembolü" olan bu iki doğal güç, İtalya'nın beklentilerinin tersine İngiltere'nin Afrika'daki zaferinin önünde "aşılmaz bir engel teşkil etme[di]" ve 1940 yılının son günlerinde İtalya'nın Mısır'daki başarısızlığı bu kısa ama açıklayıcı notla *Cumhuriyet* gazetesinde ilan edildi.

Mısır'ın İşgaliyle ilgili Görsel Mesajlar

İtalya'nın Mısır'ı işgali ve özellikle Süveyş Kanalı hakkında Türkiye'de yayımlanan gazetelerde verilen görsel referanslar çoğunlukla savaş alanında çekilmiş ve sıklıkla yabancı ajanslar tarafından sağlanmış olan fotoğraflardı. İtalyan kuvvetleri, 1940 ve 1941 yıllarında Kuzey Afrika hareketi esnasında Avrupa'da Yunanlılar'a karşı da savaştığı için, bu iki farklı cepheye ait fotoğraflar Türkiye'nin etrafındaki bölgenin farklı kısımlarında vuku bulmakta olan İtalyan yenilgilerinin vahametini okurlara yansıtmak amacıyla

³⁹ Abidin Daver, "Müttefiklerin Şark Ordusu", *Cumhuriyet*, 8 Nisan 1940.

⁴⁰ *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1940, s. 1.

⁴¹ *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 1940, s. 5.

⁴² Muharrem Feyzi Togay, "İtalyanın Siyaseti", *Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1940, s. 2.

⁴³ N., "Birkaç Sözle: Su ve Kum", *Cumhuriyet*, 16 Aralık 1940, s. 1.

gazetelerin ilk sayfalarında sıklıkla ve yanyana kullanıldı. İtalyanlar’ın Mısır’daki varlığının ilk günlerinde gazetelerin birinci sayfalarında verilen haberlerde, Sollum ve Sidi Barrani’nin işgalinden kısa bir süre öncesi ve sonrasında, İtalyan ve İngiliz generallerinin fotoğrafları ve/veya elle çizilmiş portrelerine Kuzey Afrika’ya ait haritalar ve Süveyş Kanalı’nın birkaç fotoğrafı eşlik etti. İngiliz kuvvetlerinin askeri ve teknolojik üstünlüğünü vurgulamak için *Cumhuriyet*, sıklıkla Afrika kıyılarına yaklaşan İngiliz gemilerinin fotoğraflarını kullandı. Ocak ve Şubat 1941 tarihine gelindiğinde, teslim olan İtalyan subay ve askerlerinin fotoğrafları en çok kullanılan resimler arasındaydı (Görsel 2). İngiliz ordusuna bağlı farklı milletlerden gelen askerlerin günlük yaşam faaliyetlerini gösteren fotoğraflar da savaşla ilgili görseller arasında yer aldı. İtalyan yenilgisinden sonra Kuzey Afrika’daki terk edilmiş İtalyan şehirleri ve yapılarının fotoğrafları da çoğunlukla gazetelerin ilk sayfalarında okuyucularla buluştu.

Görsel 2. *Akşam*, 13 Ocak 1941, s. 1

Karikatürlerin ise Türk gazetelerinin Mısır’ın işgali ve İtalyanlar’ın çok da olumlu olmayan bir şekilde resmedilmesi konusundaki görüşlerini aktarmada daha keskin, belirgin ve tanımlayıcı bir rolü vardı. İtalyanlar bazen siyah pos bıyıklı, bazen de Mussolini’yi hatırlatan yüz hatlarına ve traş edilmiş kafalara sahip askerler şeklinde tasvir edilen kalıplaşmış imgeler olarak gazete sayfalarında yer buldu. Bu görsellerde resmedilen İtalyan askeri sıklıkla İtalyan ordusunun özel birliklerinden birine dahil olan ve başına taktığı büyük tüylü şapka ile özdeşleşen *bersagliere* (nişancı) oldu.

Cemal Nadir Güler'in (1902-1947) *Akşam* gazetesi için İkinci Dünya Savaşı sırasında çizdiği karikatürler, bu kapsamda verilebilecek en iyi örnekler arasında yer almaktadır. Türkiye'de erken Cumhuriyet döneminin önde gelen ve en yetenekli karikatüristlerinden biri olan Güler, kariyerine sanat öğretmeni ve tabela ressamı olarak başladı ve 1929 yılından itibaren *Akşam* gazetesi için karikatürler hazırladı. “[D]önemin siyasi atmosferini içeren çizgilerini başarıyla yansıtan ve Amcabey ve Dalkavuk tiplemesine de sanatında hayli yer ver[en]”⁴⁴ Cemal Nadir, 21 Eylül 1940 tarihinde *Akşam* gazetesinin ilk sayfasının sağ alt köşesinde yayımlanan ve işgalin yakın zamanda İtalya için beklenen olumsuz sonuçlarına nükteli bir dille atıfta bulunan “Mısır Yolunda” adlı karikatüründe, çölün ortasında bir devenin üzerinde yol alan ve ufukta sadece dört piramit görebilen iki İtalyan nişancı askerini betimledi.⁴⁵ Karikatürde arka tarafta oturan ve hissettiği korku ve şaşkınlık yüzünden tüylü şapkası başından fırlamış olan asker, diğer arkadaşına “Ufkumuzda neler var?” diye sormaktadır. Dürbünle ufuğa bakan arkadaşının verdiği cevap ise: “Bir sürü mezar!”dır (Görsel 3). Aynı yüz hatlarına ve benzer traşlı kafalara sahip oldukları için birbirlerinden ayırt edilmeleri neredeyse imkansız olan bu iki adamın hemen arkasında, çöldeki sert iklim koşullarını okuyuculara hatırlatan susuz kalmış bir deve durmaktadır.

Görsel 3. *Akşam*, 21 Eylül 1940, s. 1.

⁴⁴ Ekrem Okutan, *Dalkavukluk: Tarihsel Perspektif, Siyaset ve Basın*, Mephisto, İstanbul 2005, s. 291.

⁴⁵ Cemal Nadir Güler, “Mısır Yolunda”, *Akşam*, 21 Eylül 1940, s. 1.

“Mısır Yolunda” adlı karikatürün yayımlanmasından dört gün sonra İskenderiye ve Mersa Matruh'a yapılan ama çok da etkili olmayan İtalyan hava saldırılarını takiben Cemal Nadir, durumu Mısır çölü üzerine bombalar düşüren bir İtalyan uçağı resmettiği karikatürüyle okuyuculara sundu.⁴⁶ Sol alt köşesinde yıkık bir kale, sağ alt köşesinde bir grup çadır ve tam ortada yine iki tane birbirine bağlı devenin bulunduğu karikatürde, uçaktan aşağı sarkan ve eliyle develeri işaret eden bir pilot arkadaşına soru sorarken tasvir edilmektedir: “Bombayı şu develere at, bakalım kaleye mi isabet edecek, çadırlara mı?” (Görsel 4). İtalya’nın Mısır’a girer ırmez başlayan başarız askeri hamleleri bu ve benzeri görsellerle yoluyla kamuoyuna sürekli hatırlatılmıştır.

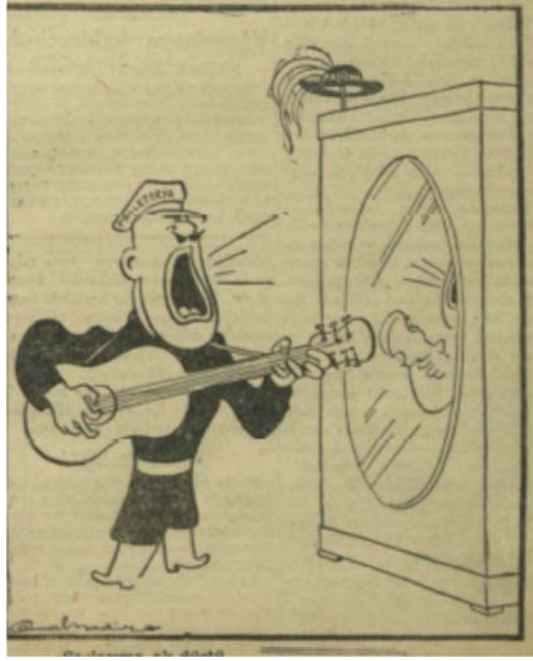
Görsel 5. *Akşam*, 24 Eylül 1940, s. 1.

Üstüste tecrübe ettiği başarısızlık ve yenilgiler neticesinde, İtalya devletinin 1941 yılının başlarında kendisini hem faşist hem de proleter olarak tanımlaması ve bu yolla “kapitalist devletlere karşı harbettığı kanaatini hasıl etmek arzusu”⁴⁷ neticesinde ortaya çıkan sonuç Cemal Nadir’i de etkiledi ve bu yeni İtalyan imajını gazetenin ön sayfasında yayımlanan karikatürlerinin birinde tasvir etmesine neden oldu. Bu karikatürde kafası karışmış olan İtalyan askeri, üzerinde “Faşizma” yazan

⁴⁶ Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 25 Eylül 1940, s. 1.

⁴⁷ Necmettin Sadak, “Hezimetlerin İtalyada Tesirleri”, *Akşam*, 11 Ocak 1941, s. 2.

meşhur tüylü şapkası yerine bir işçi kasketi takmaktadır ve şapkasını üzerine yerleştirdiği aynalı bir gardrobun bağırarak önünde şarkı söylemektedir: “Saçlarıma ak düştü, sana ad bulamadım.” (Görsel 6).

Görsel 6. *Akşam*, 15 Ocak 1941, s. 1.

Sonuç

1869 yılında açıldığında, “Süveyş Kanalı, tek bir sömürge iktidarı tarafından yönetilmek yerine, insanların, malların ve gemilerin akışlarıyla uğraşan çeşitli emperyal, ticari, uluslararası kurumların dolaştığı bir alan olarak ortaya çıktı.”⁴⁸ 1800’lerin sonunda ve yirminci yüzyılın başlarında, yeni bölgelere hükmetmek isteyen yeni sömürgeci güçler kendilerini göstermeye başladı ve bu nedenle Süveyş Kanalı da bu yeni uluslararası mücadele ortamının içinde kaldı. Mısır işgalinden çok önce, “toprak için aç ve huzursuz” olarak kabul edilen İtalya’yı engellemenin en etkin yolunun “Doğu Afrika’daki topraklarına ulaşip Etiyopya’nın yüksek bölgelerine asker ve mühimmat göndermesini sağlayacak Süveyş Kanalı’nın kuşatılması ve kapatılması”⁴⁹ olduğu biliniyordu. Mussolini Müttefikler’e karşı savaş

⁴⁸ Huber, “Connecting Colonial Seas”, s. 142.

⁴⁹ Halford L. Hoskins, “The Suez Canal in Time of War”i *Foreign Affairs*, cilt 14, sayı 1, New York 1935, s. 100, 101.

ilan etmeden önce bu gerçeğin tamamen farkında olan İngiltere, İtalya’nın Kuzey Afrika ve Akdeniz’deki nüfuz alanını genişletmek amacıyla saldıracağı Süveyş Kanalı’na askeri destek göndermeye başladı. Türkiye’deki gazetecilerin çoğunluğu da bu gerçeğin tamamen farkındaydı ve İtalya’nın resmen savaş ilan edip Mısır’ı işgal etmesinden önce İngiltere’nin deniz üstünlüğü hakkında çeşitli yorumlar yaptılar. Süveyş Kanalı’na doğrudan saldırı yerine İtalya çölden geçerek bölgeyi ele geçirmeye karar verdi, ancak birlikleri İngilizler tarafından derhal durduruldu ve en sonunda Doğu Afrika’dan tamamen geri itildi. İtalya, askeri güçlerinin Akdeniz’de Cebelitarık’tan Süveyş’e serbestçe hareket etmelerini sağlamak amacıyla tüm Kuzey Afrika’nın kontrolünü ele geçirmek istedi, fakat sonunda çok büyük bir hezimetle karşılaştı. Türkiye hükümeti ve siyasi eğilimleri ne olursa olsun savaşa girmeden İngiltere’yi destekleyen tüm gazeteler, İtalya’nın Mısır işgalini titizlikle ele alarak Mussolini’nin Akdeniz ve Süveyş Kanalı’ndaki sömürge özelemlerini tartıştı. Türk gazeteleri konuyu yalnızca İngilizler’e yönelik bir saldırı olarak değil, aynı zamanda Türkiye’nin toprak egemenliğine karşı bir hareket olarak da değerlendirdi. Akdeniz’e hükmetme hayali içinde olan İtalya, nihayetinde Afrika’da İngilizler ve Doğu Avrupa ve Ege’deki Yunanlılar tarafından mağlup edildi. Türk gazetecileri, Eylül 1940 ile Şubat 1941 arasındaki günlerde İtalya’nın askeri zayıflığına ve sayısız ciddi yenilgilerine dikkat çekti ve bu dönemin ilk günlerinden itibaren Mussolini’nin Mısır ve Akdeniz’deki *mare nostrum* (bizim deniz) fikrinin başarısızlıkla sonuçlanıp paramparça olacağı gerçeğini gazetelerin sayfalarından kamuoyuna yansıttı.

Kaynakça

Gazeteler:

Akşam

Cumhuriyet

New York Herald Tribune

Kısa Film:

“25-29 Maggio 1932 La Visita del Ministro Turco İsmet.” 00:02:49.
patrimonio.archivioluce.com/luce-web/detail/IL5000033311/2/25-29-maggio-1932-visita-del-ministro-turco-ismet.html, erişimi tarihi: 30 Mart 2019.

Makaleler ve Kitap Bölümleri:

- Barlas, Dilek., “Friends or Foes? Diplomatic Relations between Italy and Turkey, 1923-36.” *Journal of Middle East Studies*, cilt 36, sayı 2, Londra 2004, s. 231-252.
- Çelebi, Mevlüt. “Başvekil İsmet Paşa’nın İtalya Seyahati”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 22, Sayı 2, İzmir 2007, s. 21-52.
- , “Atatürk Dönemi ve Sonrasında Türkiye-İtalya İlişkilerini Etkileyen Faktörler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XXXI, Sayı 91, Ankara 2015, s. 93-131.
- Çelik, Ahmet, “İkinci Dünya Savaşı’nda Hükümet-Basın İlişkileri ve Gazeteci Mebuslar”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 28, sayı 2, Elazığ 2018, s. 315-331.
- di Casola, Maria Antonia, “Italy and the Treaty of Lausanne of 1923.” *The Turkish Yearbook of International Relations*, sayı 23, Ankara 1993, s. 65-78.
- Emre Kaya, Ayşe Elif, “Cumhuriyet Gazetesi’nin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi”, *İletişim Fakültesi Dergisi*, sayı 39, İstanbul 2010, s. 75-91.
- Güllü, Ramazan Erhan, “Benito Mussolini’nin İtalya’da İktidara Gelişinin Türk Kamuoyuna Yansıması”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22, Ankara 2015, s. 305-329.
- Hoskins, Halford L., “The Suez Canal in Time of War.” *Foreign Affairs*, Cilt 14, sayı 1, New York 1935, s. 93-101.
- Huber, Valeska, “Connecting Colonial Seas: The ‘International Colonisation’ of Port Said and the Suez Canal During and After the First World War”, *European Review of History*, sayı 19(1), Londra 2012, s. 141-161, DOI: 10.1080/13507486.2012.643612.
- Korkmazcan, N. Selcen, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Basınına Yönelik İç ve Dış Müdahaleler”, *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sayı 17, Konya 2017, s. 241-265.
- Mallett, Robert, *Mussolini and the Origins of the Second World War, 1933-1940*, Palgrave Macmillan, New York 2003.
- Morewood, Steve, “Prelude to the Suez Crisis: The Fall and Rise of British Dominance over the Suez Canal, 1869-1956”, Smith, Simon C. ed., *Reassessing Suez 1956: New Perspectives on the Crisis and its Aftermath*, Ashgate, Hampshire & Burlington 2008, s. 13-34.
- Özyürek, Mustafa, “Sosyolog ve Gazeteci Yönüyle Necmettin Sadık Sadak”, *Atatürk Dergisi*, cilt 4, sayı 2, Erzurum 2015, s. 81-97.

Perrone, Andrea, “Mare Nostrum e <Geopolitica>: Il Mito Imperiale dei Geografi Italiani.” *Diacrie: Studi di Storia Contemporanea*, cilt 25, sayı 1, Bolonya 2016, s. 1-21.

Şentürk, Ayşegül, “Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve Necmettin Sadak”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt XII, sayı 25, İzmir 2012, s. 157-180.

Kitaplar:

Burgwyn, H. James, *Italian Foreign Policy in the Interwar Period*, Westford, Praeger Publishers, Connecticut and London 1997.

Kallis, Aristotle A., *Fascist Ideology: Territory and Expansionism in Italy and Germany, 1922-1945*, Routledge, London & New York 2000.

Kavaklı, Nurhan, *Bir Gazetenin Tarihi: Akşam*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.

Knox, Macgregor, *Mussolini Unleashed, 1939-1941: Politics and Strategy in Fascist Italy's Last War*, Cambridge & New York: Cambridge University Press, 1982.

Mallett, Robert, *Mussolini and the Origins of the Second World War, 1933-1940*. Palgrave Macmillan, Hampshire & New York 2003.

Okutan, Ekrem, *Dalkavukluk: Tarihsel Perspektif, Siyaset ve Basın*, Mephisto, İstanbul 2005.

Rodogno, Davide, *Fascism's European Empire: Italian Occupation during the Second World War*, Cambridge University Press, Cambridge & New York 2006.

Smith, Peter C. and Edwin R. Walker, *War in the Aegean: The Campaign for the Eastern Mediterranean in World War II*, Stackpole Books, Mechanicsburg, PA 2008.

Uşaklıgil, Emine, *Benim Cumhuriyet'im*. Everest, İstanbul 2011.

Williams, Manuela A., *Mussolini's Propaganda Abroad: Subversion in the Mediterranean and the Middle East, 1935-40*. Routledge, London & New York 2006.

